

19 MAYIS JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

19 MAYIS SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ISSN: 2717-736X

Cilt 4 Sayı 2

DOI: 10.52835/19maysbd.1320646

27.06.2023

Gönderim Tarihi

Kabul Tarihi

03.07.2023

Mevsimlik Tarım İşçiliği Üzerine Bir Araştırma: Çarşamba (Samsun) İlçesi Örneği*

A Research on Seasonal Agricultural Labor: The Case of Carsamba (Samsun) District

Mücahit YILDIRIM** , Okan KARAKOYUN***

*Bu çalışma lisans tezinden türetilmiştir.

**Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, mucahit.yildirim@samsun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5781-449X

***Lisans Öğrencisi, Samsun Üniversitesi, karakoyunokan143@gmail.com, ORCID: 0009-0005-4097-6723

Öz

İklim özellikleri sayesinde yılın her mevsimi farklı tarım ürünleri yetiştirme imkânı bulunan Türkiye’de ürün çeşitliliği, ülke içerisinde mevsimlik tarım işçiliği olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, yoksul ve işsiz kesimlerin ekmeğ parası kazanmak için yılın her bahar döneminden güz döneminin başlangıcına kadar ülkede sürekli farklı tarım ürünlerinin hasadını gerçekleştirmek için şehir şehir gezen, emek harcayan ve sıklıkla emeğinin karşılığını alamayan bir işçi sınıfıdır. Türkiye’de sayıları yaklaşık 1 milyon olan ve hafife alınmayacak kadar büyük bir emekçi sınıfını oluşturmaktadır. Aldıkları insani hayat şartların altındaki ücretler, derme çatma çadırlardaki zor yaşam mücadeleleri, kendilerini ilgilendiren ve sosyal hayatlarını güvence altına alacak kanunların var olmayışı, büyük bir sosyal dışlanmanın vücut bulmuş halidir. Hem kendi içlerindeki araçlar tarafından sömürülen hem de işverenleri tarafından sömürülen, çaresizlikleri kadere dönüşmüş ve unutulmuş bir sosyal sınıf haline almışlardır. Bu çalışmada, hem mevsimlik tarım işçilerinin hasat dönemlerindeki sosyal yaşamları, çalışma şartları hem de yaşadıkları sorunlar incelenmiştir. Sosyal dışlanmanın sorununun kökeni araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus Coğrafyası, İç Göç, Mevsimlik Tarım İşçiliği, Samsun, Çarşamba.

Abstract

In Turkey, where different agricultural products can be grown in every season of the year thanks to its climatic characteristics, the diversity of products reveals the phenomenon of seasonal agricultural labor in the country. Seasonal agricultural workers are a working class of poor and unemployed people who travel from city to city to harvest different agricultural products from spring to the beginning of autumn in order to earn a living and often do not get paid for their labor. In Turkey, they number around 1 million and constitute a large class of laborers that cannot be underestimated. Their sub-human wages, their difficult struggle for survival in makeshift tents, the absence of laws that concern them and guarantee their social life, are the embodiment of a great social exclusion. Exploited both by their own intermediaries and by their employers, their helplessness has become a fate and they have become a forgotten social class. In this study, both the social life of seasonal agricultural workers during harvest periods, their working conditions and the problems they face are examined. The root of the problem of social exclusion is tried to be investigated.

Keywords: Population Geography, Internal Migration, Seasonal Agricultural Labor, Samsun, Carsamba.

Giriş

Tarım, medeniyetin başlamasını sağlayan insanoğlunun en eski uğraşı ve geçim kaynağıdır. Ekonominin üç ana sektöründen biri olan tarım, sanayi ve hizmet sektörünün sürdürülmesi amacıyla tarımsal üretimin devamlılığına bağlıdır. Bu yüzden insanoğlunun beslenmesi için gereken gıdanın üretilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tarım, vazgeçilmez ve sürekli devam etmesi gereken bir sektör olarak görülmektedir (Akalin, 2018: 3). 4773 Sayılı Kanun'a göre meyveli ve meyvesiz bitkiler; tütün, çay, pirinç, baklagiller, turuncgiller, vb. bitkilerin dikilmesi gübrenmesi, sulanması, hasat edilmesi, ormancılık faaliyetleri ve gelir getiren her türlü hayvanın yetiştirilmesi, üretimi ve ıslahı tarım işi olarak belirlenmiştir. Bu geniş ölçekli tanımlama dolayısıyla tarım sektörü sadece bitki üretimi ve satımı değil aynı zamanda hayvancılık faaliyetlerini de kapsamaktadır. Genel anlamda işçi kavramı, bir hizmet akdine bağlı olarak, herhangi bir işte belli bir ücret karşılığı çalışan kişi olarak tanımlanmaktadır (Kılıç, 2006: 40-41).

Tarım sektörünün devamlılığı tarımsal üretime, tarımsal üretimin devamlılığı da tarımla uğraşan kişilerin varlığına bağlıdır. Tarım sektörüyle uğraşan kişiler, tarımsal işletmeler olan işverenler ve tarımda günlük veya aylık ücret karşılığı çalışan kişiler olan işçilerden oluşmaktadır.

Tarım işçisi kavramı için çok farklı tanımlamalar mevcuttur. 4857 sayılı iş kanununda tarım işçisinin tam tanımı bulunmamakla beraber aynı kanunun 2. Maddesinde yer alan düzenlemeye göre "işçi; bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişiye denir" olarak tam anlamıyla tarım işçisi kavramını tüm ayrıntılarıyla tasvir edemeyecek kadar kısa bir tanım içermektedir (4857 İK m.2, 2003). Mevsimlik tarım işçisi ise, kendisine ait olmayan tarımsal işletmelerde ekim, sulama, yetiştirmeve hasat etme işlemlerini gerçekleştiren sözleşmeli ya da sözleşmesiz yevmiyeli yada haftalık ya da aylık ödeme karşılığı kendi ülkesinde ya da göçmen olarak başka ülkede mevsimlik tarım işinde çalışan geçici süreli ya da sürekli çalışan kişilerdir (Akgeyik, 2022: 4). Mevsimlik tarım işçileri, yoksulluklar ve işgücü piyasasının dayattığı zorunluluklar sonucu düşük ücretlere çalışan metalaştırılmaya hazır kitlelerdir. Mevsimlik tarım işçiliği kavramının ayırt edici özelliği yapılan işin geçici yani mevsimlik olmasıdır. Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı piyasa önemli ayırt edici özelliklere sahiptir. Bu ayırt edici özellikler; düşük vasıf, düşük ücret, düşük sosyal güvence ve yüksek emek sömürsüdür. Mevsimlik tarım işçileri, güvencesiz düşük ücretlerle daha verimli çalışmalarını için çavuşların gözetim altında çalışmaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği, topraksız ve az topraklı, geçim zorluğu çeken, işsiz bireyler ve düşük eğitilmiş, yoksul kitlelerin yer aldığı bir çalışma şeklidir (Baş, 2019: 4-5).

Mevsimlik tarım işçileri, geçici ve gezici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geçici mevsimlik işte çalışan işçiler, yaşadıkları yerlerin yakınındaki tarım işletmelerinde yevmiyeli olarak saatlik ve günlük olarak çalışır. Gezici mevsimlik tarım işçileri, tarımsal hasat dönemlerinin başladığı nisan ayından hasat dönemlerinin sonlandığı kasım ayına kadar yaklaşık 7 aylık bir süre yaşadıkları yerden farklı yerlere geçici göçler gerçekleştirip geçimlerini sağlamak için tarımsal ürünlerin hasat işlemlerinde çalışmaktadırlar. Geçici tarım işçilerinin yaşam standardı gezici tarım işçilerine göre daha iyidir. Bunun temel sebebi geçici işte çalışan işçilerin ulaşım, araçlar (elçi, dayıbaşı, çavuş), gibi kazançlarından kesintiye neden olan faktörlere ihtiyaçlarının olmamasıdır. Geçici tarım işçilerinin genellikle çalıştıkları tarımsal işletmelerin aile işletmesi olması, işverenle, işçilerin büyük çoğunluğunun akrabalık bağları olması büyük bir avantaj sağlamaktadır (Önen, 2012: 285- 286).

Akraba işçiliği yapan tarım işçileri, genellikle kendi günlük gıdalarını yanlarında taşımamakta, yiyecek ihtiyaçları çalıştıkları aile işletmeleri tarafından temin edilmektedir. Akrabalık bağı sayesinde gezici tarım işçiliğinde olduğu gibi sadece çıkarların olduğu işçi- işveren ilişkisinden çok daha samimi ve iş baskısının daha az olduğu ve hissedildiği bir ortamda çalışmaktadırlar. Gezici tarım işçilerinde dezavantajlar fazladır. Araçların aldığı ücret kesintileri, gıda, ulaşım, barınma araçları temini gibi birçok ekonomik faktörler zaten düşük gelirli sınıflardan oluşmakta olan gezici tarım işçilerinin kazançlarını yüksek oranda azaltmakta ve birikim yapmalarını engellemektedir.

Dünyada Mevsimlik Tarım İşçiliği

Tarım sektörü, dünyada gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerin ekonomilerinin önemli bir parçasıdır. Az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü büyük bir öneme sahiptir. Tarım ve tarımsal ürünler, ihraç edilen ürünlerde en büyük paya sahiptir (Akgeyik, 2022: 5).

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre, dünyada 1,3 milyar kişi tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu işgücünün yaklaşık 450 milyonu tarımsal alanlarda çalışmak üzere bir ülkeden başka ülkeye giden gezici mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Dünyadaki tarımsal işgücünün % 40'ını göçmen işçiler oluşturmaktadır (Akalin, 2018: 5). Tarım sektörü ucuz işgücünün en yoğun olduğu sektörlerden biridir. 450 milyonu aşkın ucuz işgücü tarım sektöründe mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Dünya tarım sektörünün yarısı, ucuz işgücüyle dönmektedir. Birçok ülkede mevsimlik tarım işçileri kötüyaşam koşullarında uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve kötü beslenme koşullarında çalışmaktadır (Akgeyik, 2022: 5-6).

Dünyada işçilerin çalışmak üzere göç etmesi 1600'lü yıllara dayanmaktadır. 1800'lü yıllarda Avrupa ve Amerika kıtasına tarımda çalışmak için İngiltere'den çocuk işçiler getirilmiştir. Günümüzde ise ucuz işçiliğe Meksika, Jamaika ve Doğu Karayip ülkelerinden gelen işçiler ile devam edilmektedir. Avrupa ülkeleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tarımsal ekonomilerini hızlı bir şekilde kaldırmak için ucuz işgücüne ihtiyaç duymuştur. Günümüzde ise Avrupa'da İspanya, Fransa, İtalya gibi ülkeler yoğun mevsimlik işçi göçü almaktadır (Ferele vd., 2016: 38).

Mevsimlik tarım işçiliği, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelere varlığını koruyan bir olgudur. Kanada' da 25-30

bin, Amerika’da ise resmi olarak 1,5 milyon, resmi olmayan rakamlara göre ise 3,5 milyon civarında gezici mevsimlik tarım işçisi olduğu tahmin edilmektedir. Amerika ve Kanada, mevsimlik tarım işçi ihtiyacını gelişmemiş yoksullukla boğuşan Meksika, Barbados, Jamaika, Trinidad ve Tobago, Doğu Karayip ülkelerinden gelen işçiler ile sağlamaktadır. Geçici tarım işçiliğinin yaygın olduğu Avrupa Birliği’nde (AB) 500 bini yabancı olmak üzere 4,5 milyon işçi tarım sektöründe çalışmaktadır (Sevinç, 2015: 2).

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yayımlanan Dünya İstihdam Raporu’na göre dünyaişgücünün önemli bir bölümü verimli bir istihdam içinde değildir. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk oranları artmaktadır. Tarım sektörü, yoksul kesimlerin en fazla çalıştığı sektörlerden biridir. Sanayileşmiş ülkelerde tarımda istihdam edilen nüfus %10 civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran %59’dur. Tarım işçileri, kısa bir tanımlarım ürünü yetiştiren, hasat eden ve hayvan yetiştirmeye uğraşan kimselerdir. Ülkelerarası gelişmişlik düzeyine ve sanayileşmeye göre farklılıklar bulunsa da dünyadaki çalışan nüfusun oluşturduğu işgücünün yarısından fazlasını tarım işçiliği oluşturmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde tarımda çalışan iş gücü yüksektir. Bu gelişmemişlik durumuna örnek verilebilecek ülkeler: Botsvana, Zaire, Nepal, Nijerya ve Sudan gibi sanayisi gelişmemiş ülkelerde nüfus işgücünün %85’inden fazlasını tarım sektöründe çalışan işçiler oluşturmaktadır (Kasımoğlu, 2006: 9-12-15).

Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği

Türkiye coğrafi konumunun da etkisiyle yılın her dönemi farklı tarım ürünlerinin yetiştirildiği ve hasat edildiği bir tarım potansiyeline sahiptir. Ocak ayında başlayan tarımsal üretim süreci, yıl sonuna kadar sürmektedir. İşçilerin göçü, iklime ve hasat sezonlarına bağlı olarak güneyden kuzeye doğru seyretmektedir (Yıldırım İşler ve Yılmaz, 2020: 120 -121).

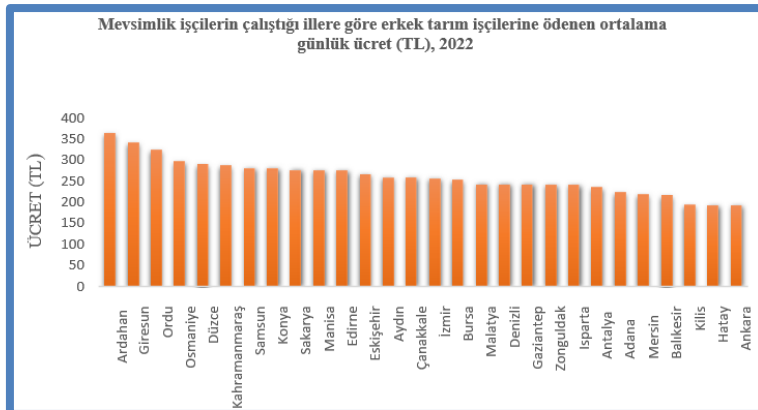
TÜİK işgücü istatistiklerine (2022) göre, Türkiye’de istihdam edilen nüfusun %15,8’i tarım sektöründe çalışmaktadır. Toplam kayıtlı 4 milyon 866 bin kişi tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Tarımda istihdam 2022’de 82 bin kişi azalmıştır. Bunun sebeplerinden birisi kırsal bölgelerden kentlere doğru yaşanan ekonomik sebepli yoğun göç hareketleridir. Göçen kişilerin işgücü, kırsal kesimde gerçekleştirdikleri tarımsal faaliyetlerden şehirlerdeki hizmet ve sanayi sektörüne kaymıştır.

Türkiye, 1950’li yıllar itibarıyla devletçilik sisteminden liberal sisteme yönelim göstermiştir. Liberal politikalara yönelmesiyle sanayileşmede artış yaşanmış, tarımsal üretimde makine kullanımına geçilmiştir. Tarımsal üretimin artması aynı zamanda tarıma açılmayan arazilerin tarıma açılmasını sağlamıştır. Bu durum tarımsal işletmelerde çalışacak işçi ihtiyacını artırmıştır. Böylelikle tarımda yükselen ürün artışı tarım işçiliğine ihtiyacı artırmıştır. Bu işçiihtiyacı; yoksul, işsiz, yaşadığı yerde toprak mülkiyetine sahip olmayan kişiler için bir geçim kapısına dönüşmüştür. İşçi ihtiyacına talep olan illere mevsimsel göçler gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Benek vd., 2020: 82).

Gezici ve geçici mevsimlik tarım işçiliği, 1980’li yıllara kadar artan nüfus ve beraberinde getirdiği yoksulluk ve topraksızlaşmayla beraber yaygınlaşmaya başlamıştır. Sayıları 1 milyonu aşan mevsimlik tarım işçilerinin gerçekleştirdiği bu iş kolu önceleri geçici bir iş olarak değerlendirilmekteydi. 1980 sonrası dönemde oluşan ekonomik sıkıntılar şehirlerdeki kırsal kesimdeki iş olanaklarını azaltarak, başta geçici bir mevsimlik iş olarak yapılan gezici tarım işçiliği; daha sonraları kırsal kesimdeki yoksul ailelerin geçimlerini sağladığı her yıl sürekli yapılan bir işkoluna dönüşmüştür. Bu iş kolu, marjinal bir emek olmaktan çıkmıştır (Uyan Semerci vd., 2014: 12).

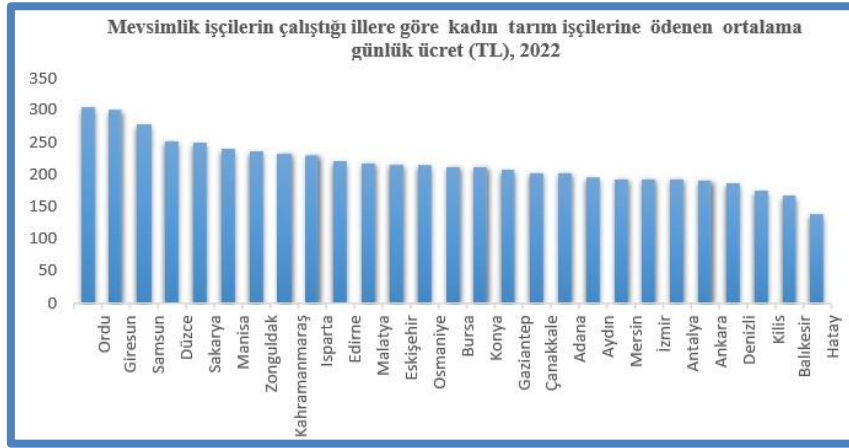
Türkiye’deki gezici mevsimlik tarım işçilerinin en büyük sorunlarından biri, yaşadıkları illerdeki işsizliğin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Güneydoğu’daki kırsal kesimde toprak dağılımındaki eşitsizlik, ailelerin çok çocuklu bir yapıya sahip olmasından dolayı mirasta kişi başına düşen toprak miktarının azalması ve geçimi sağlayamayacak kadar az toprağa sahip olunması; kırsal kesimde yaşayanların geçimlerini zorlaştırmakta ve ekonomik sebeplerden ötürü gezici tarım işçiliği yapmak zorunda kalmaktadırlar. Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliğiyle uğraşan kişi sayısının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre yaklaşık 1 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

TÜİK (2022) verilerine göre; yılda tarımsal işletmelerde mevsimlik tarım işçilerine yapılan en yüksek günlük ücret ödemesi erkek işçiler için 362 TL ile Ardahan ilinde, En düşük ücret ödemesi ise erkek işçiler için 191 TL ile Hatay ve Ankara illerinde gerçekleşmiştir. Samsun ise erkek işçilere günlük ücret ödemesinde 270 TL ile 7. sırada yer almıştır.

Şekil 1. Erkek Tarım İşçilerine Ödenen Ortalama Günlük Ücret (TÜİK,2022)

Mevsimlik tarım işçilerinin çalıştığı illere göre kadın tarım işçilerinin aldığı günlük ortalama ücrette Ordu ili 305 lira ile 1. Sırada yer almaktadır. En düşük ücret ödemesi ise 139 lira ile Hatay ilinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022).

Şekil 2. Kadın Tarım İşçilerine Ödenen Ortalama Günlük Ücret (TÜİK, 2022)

Tarım işçilerine günlük ücret ödemesinde Karadeniz bölgesindeki şehirler ilk sıralarda yer almaktadır. Bunun sebebi fındık işçiliğinin diğer tarımsal ürün işçiliklerine göre dahamaliyetli olmasıdır. İşçilik maliyetlerini artıran bir unsurda ulaşım maliyetleridir. Son zamanlarda artan petrol fiyatları işçi maliyetlerine de yansımaktadır. Tarımsal işletmelerde sürekli tarım işçilerine ödenen aylık ücretlere bakıldığında, erkek işçilere 7 750 TL ile Çanakkale'nin ve kadın işçilere 5 550 TL ile İzmir'in en yüksek ödemenin yapıldığı iller olduğu görülmektedir. En düşük ücretler ise, erkek işçiler için 5 000 TL ile Osmaniye ilinde, kadın işçiler için 5 347 TL ile Antalya ilinde gerçekleşmiştir. Samsun ise kadın işçilere günlük ücret ödemesinde 278 lira ile 3. Sırada yer almaktadır (TÜİK, 2022, İş Gücü İstatistikleri).

Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Yasal Çerçevesi

24 Mart 2010 tarihinde başbakanlık, mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi için bir genelge yayımlamıştır. Bu genelgede; işçilerin gidecekleri yörelerdeki ulaşım, barınma ve işçi çocukların eğitimleri ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Bu genelge, merkezi ve yerel idarelere özel görevler yüklemektedir. Tarımda iş ve işçi bulma hizmetlerinin yürütülmesi görevi İŞKUR'a aittir. Ancak bu görev 1946 yılından günümüze yasal ve yasadışı olarak tarım araçları (elçi başı, dayı başı vb.) tarafından yürütülmektedir. İŞKUR'un kapasitesi işçi bulma hizmetlerinin yönetilmesi ve yürütülmesi için yeterli değildir. İşçileri ayarlayan araçlar, İŞKUR'a bağlıdır. Yönetmelikte; işçi, işveren, aracı ve İŞKUR arasındaki ilişkilere dair düzenlemeler yer alsa da pratikte aracılık işi gayri resmi yollarla kayıt dışı bir şekilde yürütülmektedir (Uyan Semerci vd., 2014: 12).

Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçileri ile ilgili özel bir yasa bulunmamaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun bazı çalışma, izin, sözleşme gibi çeşitli maddelerinde mevsimlik tarım işçilerine değinilmiştir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği hakkında özel bir yasa bulunmadığı için tarım işçileri Borçlar Kanunu'na tabidir. Sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım işletmeleri aşağıdaki 4857 sayılı İş Kanunu'nun 4. Maddesindeki tarım işçileri ile ilgili yasal yükümlülükleri yerine getirmek mecburiyetindedir (Beyazova, 2020: 15).

4857 sayılı İş Kanunu'nun istisnalar başlıklı 4. maddesine göre "50'den az işçi çalıştıran tarım ve orman işletmelerinde ve aile ekonomisi sınırları içerisinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işlerinde ve iş ilişkilerinde" istisna tutularak işçi haklarından yararlanamayacağı belirtilmiştir. İş Kanunu'nun kapsamı dışında tutulan tarım işçileri, sözleşme yapma, ücret, sözleşme feshi, haftalık ve yıllık izin, hastalık izni, işçi sağlığı ve güvenlik yaptırımları haklarından yararlanamamaktadır. 51 kişiden fazla işçi çalıştıran işletmelerse 4. Maddedeki işçi haklarını yerine getirmekle yükümlüdür. (TBB/ MSG, 2010: 2).

Tarımda iş aracılığı yönetmeliğine göre araçlar, işçilerden ücret almayacakları ve hizmetlerinin karşılığını yalnızca işverenlerden isteyecekleri belirtilmektedir. Yönetmeliğin 12. Maddesine göre işveren, işçi arasında çalışma koşulları ve ücretler hakkında sözleşme yapılması zorunlu tutulmuştur. Araçlar, yönetmeliğe göre aracı belgesine sahip olmalıdır ancak Pikolo Derneği tarafından yapılan araştırmaya göre araçların sadece %5'inin iş aracılığı belgesine sahip olduğu tespit edilmiştir (Beydili Gürbüz ve Yılmaz, 2021: 959).

Mevsimlik gezici tarım işçiliği, araçların tekelinde sürdürülmeye devam etmektedir. Gayri resmi yöntemlerle sürdürüldüğü ve denetlenmediği için araçlar, işçilerin günlük yevmiyelerinden kendileri için %10 civarında komisyon almaktadır. Çalışma saatleri, iş kanununa aykırı bir şekilde çok uzatılarak yürütülmektedir.

Türkiye'de Mevsimlik Tarım İşçiliğindeki Çocuk İşçi Sorunu

Birleşmiş Milletler'in (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi 1. maddesine göre 18 yaşından gün almamış olan her birey çocuk kabul edilmektedir. Çocukların psikolojik, fiziksel, ruhsal gelişimi 18 yaş altı dönemde devam etmektedir. Çocuk işçiliği, bu dönemdeki bireylerin sağlıklı fizyolojik ve psikolojik gelişimini olumsuz etkilemektedir (Yıldırım İşler, 2022: 15).

Türkiye'deki mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan çocuk sayısı yaklaşık rakamlara göre 350.000 – 400.000 arasındadır.

18 yaşını doldurmamış çocuk işçiler; pamuk, fındık, şekerpancarı, tütün vd. tarımsal ürünlerin hasadında yoğun olarak çalışmaktadır (Aslan, 2020: 29).

Türkiye'deki mevcut yasal düzenlemelerde çocuk işçi tanımı, 14 yaşını bitirmiş; 15 yaşını doldurmamış işçilerdir. 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşını tamamlamamış bireyler ise genç işçi olarak tanımlanmaktadır. 14 yaşını bitirmiş bireyler, vasisi izin verdiği takdirde ve iş koşulları ağır işçilik içermediği takdirde çalışması yasaldır (Yıldırım İşler, 2022: 16).

Mevzuat Bilgi Sisteminde yer alan çocuk işçiler için oluşturulmuş yasal düzenlemedeki çalışma koşulları şartlarındaki 6. maddeye göre çalışma saatleri günde 7, haftada 35 saati geçmemelidir ama bazı istisnai şartlarda bu süre günde 8 saate çıkartılarak madde esnetilebilir. Madde 8'de hafta sonu tatili izinlerinin 40 saatten az olmamalı ve tatil günlerinde de çocuk işçiye ücret ödenmesi zorunludur. 9. Maddeye göre ulusal bayram günlerinde çocuk işçiler çalıştırılmazlar ve işverenler, bayram tatilleri izin ücretini de ödemekte zorundadır. Bu yasal düzenlemedeki yukarıdaki 6, 8, 9. maddelere göre mevsimlik tarım işçiliği çocukların çalışması için uygun değildir. Çünkü mevsimlik tarım işçiliğinde çalışma saatleri ortalaması 8 saati geçmekte ve 10 saati bulmaktadır. İşverenler, hafta sonutatili izni, bayram tatili izni vermemektedirler ve tatil izni ücreti ödememektedirler. Madde4'ün a) fıkrasına göre çocukların gelişimine, sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, b) fıkrasına göre de işin okul devamlılığını etkilememesi gerektiği belirtilmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği yapan aileler, sağlıksız barınma koşullarındaki çadırlarda barınmaktadır. Okula devamlılıkta ise hasat dönemlerinin okul dönemleriyle çakışmasındanötürü mevsimlik tarım işinde çalışan çocuk işçilerin eğitimleri sık sık aksamaktadır. Dolayısıyla mevsimlik tarım işçiliği, çocukların beden, ruhsal durumlarına ve sosyal yaşamlarına uygun bir iş kolu değildir.

Mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocuk işçiler, temel insani hak ve özgürlüklerinden yararlanamamaktadır. Günde 10-12 saat süren çalışma saatleri, haftada 6 gün yoğun olarak çalışılması, çadırlardaki hijyensiz kötü barınma koşulları, yetersiz beslenme, iş güvenliği önlemlerinden uzak uzun hasat süreci, işçi çocukların yaşadıkları en temel olumsuz faktörlerdir. Çocuk İşçiler, hasat süresi boyunca eğitim, sağlık, oyun gibi temel insani ihtiyaçlardan mahrum bir hayat sürmek zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar ve yetişkin tarım işçileri arasında ücret eşitsizliği vardır. Aynı zorlukta uzun süren mesai saatleri boyunca tarım hasadında çalışılmasına rağmen işverenler, çocuk işçilere yetişkin işçilerden daha az yevmiye vermektedir. Bunun temel nedenleri: çocukların haklarını arayacak yaşta ve bilinçteolmamaları, kolay kandırılmaları, ebeveynlerinin bu duruma göz yumması gibi sebepler çocuk işçiliğe talebi artırmaktadır. Çocuk işçiliğinin tarım sektöründeki üretim payına etkisi, düşük yevmiye ücretleriyle çalışmak zorunda bırakılan çocuk işçilerin sayısının çok olması işverene daha uygun maliyetli bir işgücü sunması nedeniyle her geçen yıl artış göstermektedir (Ağyar ve Atış, 2022: 189- 190).

Samsun'da Mevsimlik Tarım İşçiliği

Samsun, ılıman iklim ve verimli alüvyon ovaların etkisiyle çok çeşitli sebze ve meyve üretimine sahiptir. Karadeniz Bölgesi'nin en gelişmiş şehirlerinden olan Samsun hem turizm hem tarım hem de eğitim vb. birçok göç çeşidi almaktadır. Samsun'da tarımsal göç alan ilçeler olan Çarşamba, Terme, Salıpazarı, Tekkeköy'de fındık tarımı yapılmaktadır. Hersene Ağustos ve Eylül ayları arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden fındık hasadında çalışmak için binlerce mevsimlik tarım işçisi bu ilçelere gelmektedir. Bafra ilçesi ise daha çok sebze tarımı için işçi göçü almaktadır (Yılmaz, 2017: 3).

Aşağıdaki tabloda Samsun'un 2022 yılı meyve üretim verileri verilmiştir. Tablo 1'de de görüldüğü üzere Samsun'da üretimi en fazla gerçekleştirilen meyvelerin başında fındık gelmektedir. TÜİK'e göre 2022 yılı ülke geneli toplam fındık üretimi 765.000 tondur. Fındık dünya piyasasında ülkemizin söz sahibi olduğu katma değeri yüksek bir meyvedir. Fındık, Çarşamba ve Terme Ovalarında çeltikle birlikte en fazla yetiştirilen meyvedir. Çarşamba ve Terme ovalarındaki araziler, nüfus yoğunluğundan kaynaklı parçalıbir yapıya sahiptir. Nüfusun fazla olması sebebiyle, miras olarak kişi başına düşen arazi miktarı azalmaktadır. Bu yüzden kişi başı tarımsal ürün üretimi miktarı oldukça azdır. Mevsimlik tarım işçisi çalıştırmayı etkileyen etmen, ürün rekoltesinin düşük olup olmadığıyla ilgilidir. Ürün rekoltelelerindeki artış, küçük aile tarım işletmelerinin hasatedebileceğinden daha fazla ürün elde etmesi nedeniyle tarım işçisi almayı zorunlu kılmaktadır. Arazilerin parçalı ve küçük oluşu, mevsimlik tarım işçilerinin bir tarladaki hasadı kısa sürede bitirerek 2- 3 günde bir tarla değiştirmesine neden olmaktadır. Bu durum daha fazla işverenle çalışılmasına neden olmaktadır. Sürekli tarla değiştiren dolayısıyla işveren değiştiren mevsimlik tarım işçileri, ücret alımında ve barınma yeri bulunmasında işverenleriyle zaman zaman sorunlar yaşamaktadır. Barınma yeri bulunamadığı durumlardamevsimlik tarım işçileri, yerleşim yerlerine uzak olan işverenlerinin tarlalarına çadır kurmak zorunda kalmaktadır (Yılmaz, 2017: 6).

Tablo 1. Samsun'un Meyve Üretim İstatistikleri (TÜİK, 2022)

Ürün adı	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Üretilen ürün miktarı (ton)	Toplu MeyveliklerinAlanı dekar (da)
İncir (yaş)	68.435	1435	206
Elma (golden)	113.805	3228	101
Elma (Amasya)	20.900	700	110
Elma (Starking)	89.071	2937	338
Armut	186.871	6524	783
Ayva	49.771	1382	74
Kiraz	91.830	2013	412
Vişne	37.032	762	196
Şeftali	213.899	9131	4378
Erik	129.935	3341	91
Fındık	5.368.701	111.701	1.206.479
Ceviz	167.088	267516.284	
Muşmula	23.835	439	11
Nar	13.321	325	7
Trabzon hurması	18.603	494	78

Çarşamba'da Mevsimlik Tarım İşçiliği

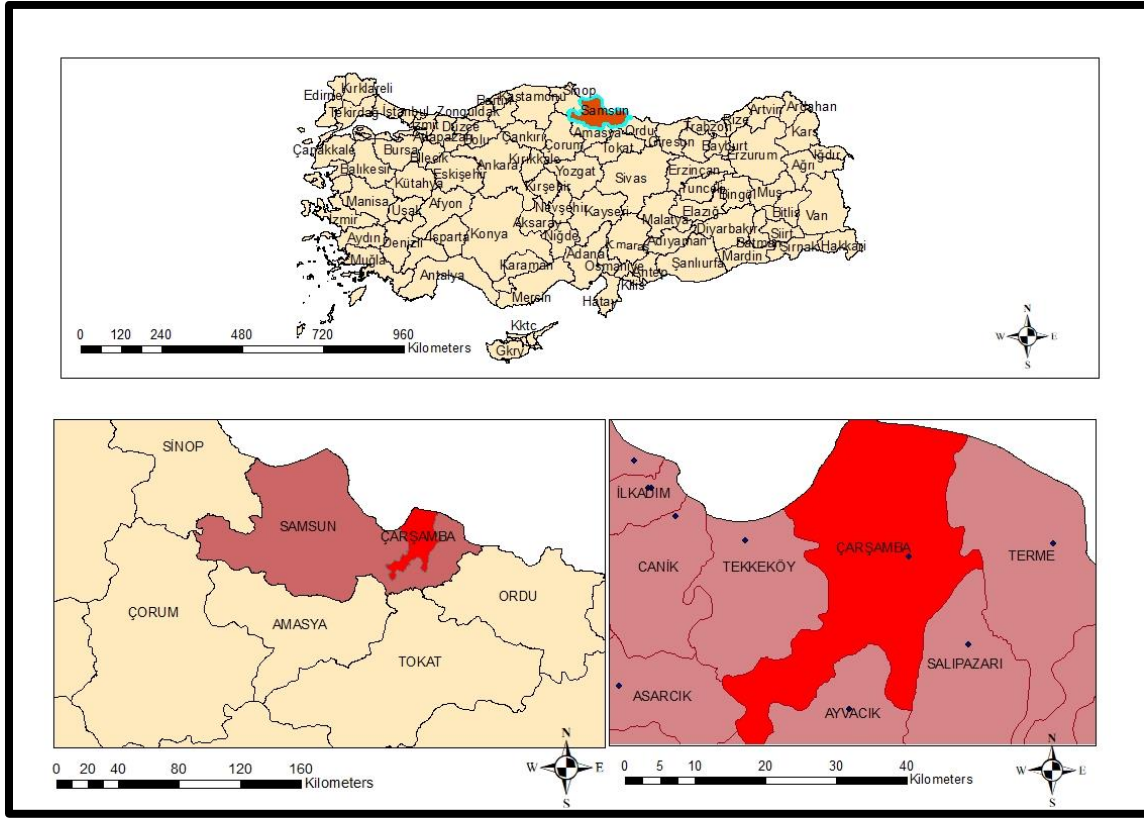
Çarşamba ovasında 2022 yılında yetiştirilen başlıca meyveler ve üretim miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablo 2. de görüldüğü üzere Çarşamba'da en çok üretilen meyvenin açık ara farkla fındık olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi fındık üretiminin diğer meyve üretimlerinden daha kazançlı olmasıdır. Fındık tüccarı İslam Öztürk'e göre 2022 yılında fındığın taban fiyatı ortalaması 54 TL olarak belirlenmiştir(dönemin kuruna göre 3 dolar civarında).Randıman kalitesine göre taban fiyat artmakta ve düşebilmektedir. Fındıktan elde edilen gelirin yüksek olması, üreticileri diğer meyvelerin üretiminden uzaklaştırarak verimli tarım alanlarının fındık bahçelerinedönüşmesine neden olmaktadır. Fındık arazilerinin fazlalığı sebebiyle üretimde fazlalaşmaktadır. Fındığın, Ağustos ayında hasadının gerçekleştirilmesi için tarım işçisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç duyulan tarım işçilerinin bir kısmı yerli işçiyle karşılanmaktadır. Bir kısmı ise Güneydoğu Anadolu'dan gelen tarım işçileriyle karşılanmaktadır. Çarşamba Jandarma İlçe Komutanlığı'ndan alınan bilgiye göre 2022 yılında Çarşamba'ya gelen yasal olarak kayıtlı tarım işçisi sayısı 500 kişidir. Kayıt dışı bir şekilde dayıbaşlarının öncülüğünde gelen mevsimlik tarım işçisi sayısı ise kayıtlı işçisayısından oldukça fazla olduğu düşünülmektedir. Fındık Tüccarı İslam Öztürk'ün verdiği bilgiye göre kayıt dışı gelen işçi sayısı 5000'den fazla olduğu düşünülmektedir. Fındık tüccarından alınan bilgiye göre kayıt dışı çalışan ve mahallelere yerleşen tarım işçilerinin barınma ihtiyaçlarının karşılanması işverene aittir. Mahallerdeki boş arazilere çadır kurmaları yasaktır. Mahalle sakinleri, mahalle içlerine çadır kurulmasından rahatsız olmaktadır. İşçilerin izinsiz mahalle içinde barınması ihbar edilirse gerekli cezayı işçilerin işvereni ödemek zorunda kalmaktadır.

Tablo 2. Çarşamba'nın Meyve Üretim İstatistikleri (TÜİK, 2022)

Ürün Adı	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı	Meyve Vermeyen Ağaç Sayısı	Toplu Meyveliklerin Alanı(da)	Verim (kg/ağaç)	Üretim Miktarı (ton)
İncir (yaş)	9.000	1.570	0	29	265
Armut	1.250	0	25	30	38
Elma (Granny Smith)	88.400	0	442	25	2.210
Şeftali	150.000	15.000	3.300	50	7500
Çilek	0	0	5	4.000	20
Fındık	20.750.000	2.000.000	455.000	3	52.476
Ceviz	21.950	7.720	550	28	614
Nar	4.860	660	0	25	121
Kestane	0	0	0	0	0
Erik	23.100	3.550	20	20	462
Ayva	10.500	2.800	0	30	315
Elma (Diğer)	20.585	580	89	25	515
Dut	8.150	3.042	0	70	571
Kivi	192.500	66.000	4.700	64	12.320
Cennet Hurması	8.950	4.270	35	30	269

Araştırmanın Amaç ve Yöntemi

Bir saha çalışması olan bu araştırmanın konusu, Samsun ili Çarşamba ilçesine farklı şehirlerden gelen mevsimlik tarım işçilerinin sosyal yaşamları, çalışma şartları ve yaşadıkları sorunların ortaya çıkarılması ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri ortaya koymaktır. Araştırma konusunun seçilmesindeki en önemli etkenlerden biri, Çarşamba ilçesinde mevsimlik tarım işçilerine yönelik bir bilimsel çalışmanın yapılmamış olmasıdır.

Şekil 3. Çarşamba İlçesinin Lokasyon Haritası

Bu araştırma öncelikle bir alan çalışması şeklinde planlanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine uygun olarak yürütülmüştür. Durum çalışmaları, bir varlığın mekâna ve zamana göre tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmalardır. İncelenen mekân bir tane olabileceği gibi birden fazla da olabilir. Mekân içinde yapılan çalışmalar da bir veya birden fazla olabilir. Durum çalışmaları, örnek olay çalışmaları olarak da tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2012: 249). Bu çalışmada Çarşamba İlçesine Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden gelen mevsimlik tarım işçilerinin fındık hasat sezonundaki yaşamları, işçilerin fındık hasat ettikleri esnadaki görünüşleri, hasat sezonu boyunca kaldıkları çadırlardaki hayat şartları ve yaşayışları incelenmiştir. Tarım İşçilerinin sorunlarının ortaya konulması ve mevsimlik tarım işçilerinin görülmeyen yaşamlarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışma, Karaağaç ve Namazlı mahallerinde yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Çarşamba İlçesindeki fındık hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri oluşturmaktadır. Araştırma sahasının örnekleminde mevsimlik tarım işçilerinin sözcüsü ve denetleyicisi olan çavuşun öncülüğünde ulaşılan 6'sı erkek 2'si kadın tarım işçisi ve 2'si de işveren olmak üzere toplamda 10 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar ile görüşmeler yüz yüze bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Katılımsağlayan 8 tarım işçisinin 3'ü çocuk tarım işçisidir. 8 tarım işçisinin içinde işçilere aracılık yöntemiyle iş bulan dayıbaşı (katılımcı 2) ve tarım işçilerini tarlada denetleyen çavuşta (katılımcı 5) bulunmaktadır.

Veri Toplama

Araştırmanın literatür kısmının oluşturulması ve bulgular kısmının verilerle desteklenerek ve yorumlanarak değerlendirilebilmesi için TÜİK, YÖK-TEZ, bilimsel makalelerden, araştırma raporları ve mevsimlik tarım işçilerini ilgilendiren kanun maddelerinden (4857 sayılı iş kanunu), mevzuat bilgi sisteminden yararlanılmıştır.

Araştırma nitel veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel veriler ağırlıklı olsa da nicel verilerden de yararlanılmıştır. Görüşme formu hazırlanmış ve yapılan görüşmeler görüşme formu baz alınarak gerçekleştirilmiştir. Sohbet havasında gerçekleştirilen görüşmelerin bir kısmı 3-4 dakikalık ses kayıtları ile kayıt altına alınmıştır. Ses kaydı alınmadan önce işçilerin hayat hikâyeleri dinlenmiştir. Kayıt altına alınmayan görüşmelerde ise katılımcının ifadeleri not alınarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, işçilerin tarlada fındık hasat ettikleri bir günü ve çadırlardaki yaşamları gözlemlenmiştir. Tarla sahiplerinden, fındık işçiliği ve mevsimlik işçiler hakkında bilgiler alınmıştır. Mevsimlik İşçilerin çavuşu vasıtasıyla işçilere ulaşım sağlanmıştır. İşçilerle görüşme yapılmadan önce işçinin bağlı olduğu çavuştan izin alınması gerekmiştir. Çocuk işçilerin ve yaşam alanlarının fotoğraf çekiminden önce çavuş ve çocukların ebeveynlerinden izin alınmıştır. Kadın katılımcılarla yapılan görüşmede ise öncelikle kadınların eşleri ve babalarından izin alınmıştır. Yaşam alanlarının fotoğraflarının çekimi içinde işçi aile üyelerinden izin alınarak fotoğraf çekimi gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler toplanarak tablolaştırılmıştır. Tablolardaki verilerin sonuçlarından çıkarım yapılarak işçilerden ve işverenlerden edinilen bilgilerle analiz edilerek yorumlama yöntemi izlenmiştir.

Bulgular

Yapılan görüşmeler sonucunda Çarşamba'ya gelen tarım işçilerinin Şanlıurfa'dan geldiği anlaşılmaktadır (Tablo 3). Katılımcılar, tarım işçilerinin hepsinin Şanlıurfalı olmasının temel sebebini Şanlıurfa' da işsizliğin çok olmasına bağlamaktadırlar. Aynı zamanda işverenlerin belirttiği üzere Şanlıurfalıların diğer illerden gelen tarım işçilerine göre daha çalışkan olduğunu belirtmektedirler. Bu yüzden işverenler tarafından daha çok Şanlıurfalı işçiler tercih edilmektedir. Katılımcı 1'in söylediğine göre Mardin, Diyarbakır, Bitlis'te ki tarım işçileri soğan işiyle uğraşmaktadır ve fındık hasadına gelmeyi tercih etmemektedir. Tarım İşçileri, günlük yevmiye olarak 2022 yılında 250 TL almaktadır. Bu ücretin % 10'unu (25 TL'sini) dayıbaşı almaktadır. Tablo 3'de görüldüğü üzere tarım işçileri bu işi tüm aile üyeleri ile birlikte aile işi olarak yapmaktadırlar. Bunun nedeni haneye daha fazla para girmesini sağlayarak maddi geçimlerini kolaylaştırmaya çalışmalarıdır.

Tablo 3. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geldikleri İller, Aldıkları Yevmiye Ücretleri vd.

		Kodlar							
		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Hangi Geliyorsunuz?	Şanlıurfa	X	X	X	X	X	X	X	X
	Diyarbakır								
	Bitlis								
	Mardin								
Günlük kazanıyor mısınız?	200								
	250	X	X	X	X	X	X	X	X
	300								
Bu işi birlikte yapıyor mısınız?	Ailemle yapıyorum	X	X	X	X	X	X	X	X
	Bu işi tek yapıyorum								

Görüşme gerçekleştirilen 42 yaşındaki kadın katılımcı 3, herhangi bir eğitim ve okul diplomasına sahip değilken 15 yaşındaki kadın katılımcı 8, lise öğrenimine devam etmektedir. Bu iki kadının katılımcının eğitim farkının en temel sebebi zorunlu eğitim ve öğretimin 12 yıla çıkartılması ve Güneydoğu Anadolu'da uygulanan kız çocuklarının okutulması için oluşturulmuş eğitim politikaları ve projeler sayesinde kadınlarda eğitim oranını yükselmiştir. Yıllar boyunca kız çocuklarının okutulması için yürütülen eğitim politikaları sayesinde kız çocuklarının okutulması yönünde kültürel bir değişim de yaşanmıştır. 19-25 yaş arası katılımcıların 12 yıllık zorunlu eğitimlerini tamamlayamadıkları görülmektedir. Eğitimlerini tamamlayamamalarındaki asıl sebep yaşadıkları işsizlik ve yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Genç katılımcılar, yaşadıkları maddi imkânsızlıklar sebebiyle çocuk ve genç yaşta iş hayatına atılmak zorunda kalmaktadırlar. Bu yüzden 19-25 yaş arası üniversite okuyan ve mezun olan katılımcıya rastlanmamıştır. 12- 19 yaş arası katılımcılar eğitimlerine devam etmektedir. 40 yaş üstü katılımcılarda eğitim düzeyi en fazla ilkökuldür.

Tablo 4. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaş, Cinsiyet ve Eğitim Durumu

Kodlar		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
Yaş		19	62	42	12	48	22	16	15
Cinsiyet	Kadın			X					X
	Erkek	X	X		X	X	X	X	
Eğitim	Eğitim yok		X	X					
	İlkokul					X			
	Ortaokul	X			X		X	X	
	Lise								X
	Ön lisans								
	Lisans								

Katılım sağlayan işverenler, tarım işçilerinin çadırda kaldığını belirtmiştir. Tarım işçilerinin aldıkları günlük yevmiye ücretlerinin 250 TL olduğunu belirtmişlerdir. Tarım işçileri gıda masraflarını kendileri karşılamaktadır. İşverenler, aileleriyle hasat işlemini gerçekleştiremedikleri için ve mahsullerinin fazlalığı sebebiyle tarım işçisi tutmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Tarım İşçileri, tarlaya ulaşmalarını traktör ve kendi kiraladıkları ortak araçlarıyla sağlamaktadır.

Mevsimlik Tarım İşçileri Arasındaki Hiyerarşi

İşçilerin lideri olan ve işçilerin temsilcisi ve yöneticisi niteliğinde mevsimlik tarım işçilerinin “dayıbaşı” olarak tabir ettiği kişiler, işçilerin hareketlerini ve yapacaklarını kontrol etmekte, gruba önderlik yapmakta, grup adına kararlar almaktadır. Dayıbaşı, tarım işçilerini 25-30'luk gruplara bölmektedir. 25-30 kişilik işçi gruplarının başına da çavuş denilen işçi denetleyicilerini koymaktadır. Çavuşlar, tarlada çalışan tarım işçilerin başında durup onları çalıştıran, denetleyen ve iş aksatmalarını engelleyen kişidir. Çavuşlar çift yevmiye almaktadırlar. Çavuşlar çift yevmiyeyi dayıbaşından değil işverenlerinden almaktadır. Dayıbaşları ilçedeki mahallelerinin ne kadar işçiye ihtiyacı olduğunu öğrenip işçi kabilelerini çalışmak için gidecekleri yerlere yönlendirerek kabileler arasında koordineyi sağlamaktadır. Dayıbaşları, tarım işçileri için iş bulan; tarım işçileri arasındaki organizasyonu sağlayan bir araçtır. Dayıbaşının tanıdığı çok geniş bir işveren çevresi vardır. Tarım işçileri tarafından belli bir saygınlık görmekte ve sözü dinlenmektedir. İşverenler, tarım işçileriyle anlaşmak ve sorunlarını çözmek istedikleri meselelerde tarım işçileriyle doğrudan görüşmemektedir. Bu durumlarda 25 -30 kişilik grupların yöneticisi olan çavuşa gidilip sorunlar ve istekler söylenmektedir. Çavuşta, tarım işçilerine Kürtçe ve Arapça ne yapmaları ve nasıl hareket etmeleri gerektiğini anlatmaktadır. Çavuş da belli bir statüye sahiptir ve dayıbaşına karşı sorumludur. Dayıbaşları, tarım işçileri arasında yaşlı insanlar ve aşiret reisleri arasından seçilmektedirler. Dayıbaşları tarlada çalışmamaktadır. Dayıbaşları, her tarım işçisinin günlük yevmiye kazancından % 10' luk payını almaktadır. Yevmiyeli işleri bulan ve yöneten dayıbaşlarıdır. Dayıbaşları, kazançlarını işçilerin günlük yevmiye ücretinden kesintilerle sağlamaktadır. Dayıbaşı olmanın yetki ve sorumlulukları fazladır. Yönettiği işçikabilelerin koordinesi, para dağıtımı, erzak dağıtımı ve güvenliği dayıbaşının sorumluluğundadır.

Şekil 4. Tarım İşçileri Arasındaki Hiyerarşi Piramidi

Fındık Hasadında Çalışan Çocuk İşçiler

Dünyada ve ülkemizde her kesimde görünen çocuk işçiler, insanlığın ve toplumun kanayan yaralarından biridir. Bir çocuğun psikolojisi için çok küçük yaşlarda bu tarz bedenlerinin kaldırabileceğinden daha ağır işleri yapmaları, toplum ve aile tarafından bedenlerinin ve psikolojilerinin kaldırabileceğinden daha ağır iş ve sorumluluk yüklenmesi ve beklenmesi kanunlarca suç olarak kabul edilmektedir (4857 İK, m.71,2003).

Yasalarca da çocuk hakları koruma altına alınarak çocuk işçiliği yasaklanmıştır. Genellikle fındık tarımı için gelen aileler, bu konuda duyarsız olduğu görülmektedir. Güneydoğu Bölgesinden gelen işçilerin aileler, genellikle 6-7 çocuklu kalabalık bir nüfusa sahip olduğudur. Fındık tarlalarında hasat yapan çocukların yaşlarının 8 yaşına kadar düştüğü görülmüştür. Fındık toplayarak kazandıkları günlük yevmiyelerle aile ekonomilerine destek olmaktadır. Tarlada çalışan çocuk işçiler çuval taşıma gibi ağır işlerde de çalışmaktadır. Tarlada çalışan çocuklar fındık hasat işinin çok zor olduğunu bu işten hoşlanmadıklarını belirtmişlerdir. Çocuk oldukları için ağır işlerde kayırlamadıkları, yetişkinlerle aynı zor şartlarda çalışmakta ve aldıkları yevmiye ücretlerinde kesinti olmamakta diğer yetişkin işçilerden daha düşük yevmiye almamaktadır. Çocuklarla yapılan görüşmelerde sabahsoğuğu ve sabah çiğleriyle ıslanmış soğuk ve yaş toprakta fındık toplama, öğlede başlayanyüksek sıcakların hastalanmalarına neden olduğunu söylemişlerdir. Yüksek sıcaklıkların sıcak çarpmasına neden olarak hastalanmalarına sebep olduğunu ve fındık işçiliğinin kendilerini zorladıklarını söylemişlerdir.

Ülkemizde 14 yaş altı çocuk işçi çalıştırmak çocuk hak ve hürriyet ihlali sayıldığı için kanunlarca yasaklanmış ve hak ihlalleri takip edilmektedir. Kobiler, fabrikalar, tarım işletmeleri vb. işletmelerin çocuk hak ihlali yaptıkları tespit edildiğinde ağır cezalarla karşılaşmaktadırlar (4857 İK, m.71,2003).

Yapılan saha incelemesinde Çarşamba'da fındık üretimi yapan aile işletmeciliklerinin çocuk işçiliği konusunda hassas ve duyarlı davranmadıkları görülmektedir. İşverenler, aileleri tarafından çalıştırılan çocukların tarlada ağır şartlarda çalıştığını, aileleri istemediğinden bir şey diyemediklerini ifade etmektedirler. Mevsimlik işçilikle geçinen anne-babalar, çocukların da fındık hasadında kendilerine destek olması gerektiğini ve aile bütçesine katkısızlamaları zorunda olduklarını, geçinmeleri için bunun zorunlu bir şart olduğunu söylemektedirler. Çocuklar, kazandıkları parayı aile bütçelerine destek olmak için ailelerine verdiklerini söylemektedirler. Daha doğrusu çocukların eline para geçmeden fındık hasadı bittikten sonra dayıbaşı parayı işçi çocukların babalarına vermektedir. Çocuklar parayı babalarından okul zamanı harçlık olarak aldıklarını söylemişlerdir. Dünya çapında büyük bir çikolata üreticisi ve ihracatçısı olan İtalyan çikolata firması Ferrero ürettiği çikolatalar için ihtiyaç duyduğu fındığın çoğunluğunu Türkiye'den temin etmektedir. Çarşamba'daki fındık üretimi yapan aile işletmelerinin fındıklarını TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi), tüccarlara ve fındık fabrikalarına satmaktadır. Fındık alımı yapan tüccarlar ise fındıklarını fındık fabrikalarına satmaktadır. Çarşamba'da bir fındık tüccarı olan İslam Öztürk'le yapılan görüşmeye göre de fındık fabrikaları da bu fındıkları işlemden geçirerek Ferrero'ya satmaktadır. Ferrero, Türkiye'den aldığı fındıkların hasadında çocuk işçilerin çalıştırıldığı gerekçesiyle uluslararası örgütler tarafından tepki görmüş ve bu yüzden fındık alımlarında çocuk işçi çalıştırılmasına karşı önlemler almaya çalışmaktadır. Çocuk işçi çalıştırıldığı tespit ettiği aile işletmelerinin ve tüccarların sattığı fındıkları almama kararı almıştır. Böylelikle gelen tepkileri azaltmaya çalışmakta ve çocuk işçiliğini önlemeye ve azaltmaya çalışan hamlelerde bulunmaktadır. Her ne kadar devlet ve firmalar önlem alsın da tespit edilmediği sürece fındık hasadında çocukların çalıştırılması, mevsimlik tarım işçiliği için gelen aileler tarafından son derece normal bir durum olarak görülmektedir.

22 yıldır fındık sektöründe tüccarlık mesleğini icra eden aynı zamanda fındık üreticisi de olan katılımcı, mevsimlik tarım işçileri hakkında yapılan görüşmede şunları söylemektedir.

“Geçen de tarlada mevsimlik işçiler çalışırken şikâyet olmuş. Bir anda jandarma bastı tarlayı ne yapacağımızı şaşırdık. Geçen senenin parasıyla 5 bin lira ceza parası ödemek zorunda kaldım. 14 yaşından küçük çocuk çalıştırmak yasak ama çocuğun anası babası çalışmasını istiyor ne yapacaksın, onlara da bir şey diyemiyorsun, arada kalıyorsun.”

Katılımcı tüccarın söylediği gibi fındık hasadında çocuk işçi çalıştırmak yasal olarak suç kabul edilmektedir. Tespit edildiği durumlarda cezai işlem ile karşılaşmaktadır.

Fotoğraf 1. Su Taşıyan ve Mesai Bitimi Çadırlarına Gelen Çocuk İşçiler

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Hasat Öncesi ve Sonrasındaki Günlük Yaşamları

Yapılan saha çalışmalarında, işçilerin hasat öncesinde, hasat sırasında ve hasat bitiminden sonraki bir günlük yaşamları gözlemlenmiştir. İşçiler sabah 05.00’ de uyanmaktadır. Sabah kahvaltılarını 06.00’da yaptıktan sonra saat 07.00’da tarlaya giderek iş başı yapmaktadırlar. Yemekler genellikle bir gün önceden hazırlanır. Saat 12.00’ de iş paydosu verilir. Yemekler, tarlada bulunan odun ve çalı çırpırlarla yakılan ateşte ısıtılır ve önceden kadınlar tarafından hazırlanmış elle açılarak saclarda pişirilmiş yufka ekmekler tüketilmektedir. İşçilerin, beyaz ekmek tüketmediği bunun yerine kendi hazırladıkları yufka ekmekleri tükettikleri görülmüştür. İşçi kadınlar, günlerinin birkaç saatini ekmek yapımına harcamaktadırlar. İşçiailelerin kadınları, bir araya gelerek birbirlerine ekmek yapımında yardım etmektedirler. Kadınlara düşen sorumluluk fazladır, tarlada çalışmak, ekmek hamuru açma – pişirme, çocuk bakımı, yemek pişirme, yaşam alanlarının temizliği, çamaşır yıkama gibi çok sayıda görev ve sorumluluklar üstlenmişlerdir. İşçi anne – babalar, tarlada çalıştıkları zamanlarda çocuklarını, çalışamayacak durumda olan yaşlı anne ve babalarına emanet etmektedir. Çocuklarla, babaanne ve anneanneleri ilgilenmekte ve gözetmektedir. İşçiler, günlük hasadisaat 18.00 da sonlandırmaktadırlar. Tarlalar, tarım işçilerinin konakladığı çadırlara uzaksa işçiler, traktör römorkunda işverenleri tarafından tarlalara götürülmektedir. Günlük hasat işibittiginde tekrar traktör römorkunda dolu fındık çuvallarının üstüne oturarak yolculuk etmektedirler. Tarlalar, konakladıkları çadırlara yakınsa yürüyerek yaşam alanlarına ulaşmaktadırlar. Tarım işçileri, çadırlarına geldiklerinde eğer suya ulaşmaları mümkünse duş almaktadır. Suya ulaşım her zaman mümkün olmamaktadır ya da duş almak için yeterli su bulamamaktadırlar. Suya ulaşım az ise genellikle sular yemek ve çay yapımında kullanılmaktadır. Tarım işçileri, akşam yemeklerini saat 19.00 da yemektir. Yemeklerini yedikten sonra saat 20.00’ da çay içmektedirler. Tarım işçileri, yemeklerini sinilerde yerde hep bir araya toplanarak aynı tabaklardan yemektirler. Tarım İşçileri, kaçak çay dedikleri İran ve Suriye’den Türkiye’ye geldiğini söyledikleri ülkemizdeki Doğu Karadeniz Bölgesinde yetişen çaydan daha acı bir tadı olan çayı içmektedirler. İşten döndükten sonra erkeklerin tek yaptıkları aktivite minderlere uzanıp kaçak çay içmek ve Irak’tan getirttiklerini söyledikleri kaçak tütün içip sohbet etmektir. Genellikle çadırlarda ülke gündemini takip edecek ve müzik dinleyecek bir radyo bulunmaktadır. Tarım işçileri, dinlendikleri sırada radyo dinlemektedirler.

Tarım işçilerinin son derece muhafazakâr bir aile yapısına sahip oldukları gözlenmiştir. Bazı ailelerin erkek üyeleri, eşleri ve kızlarıyla görüşme yapılmasına karşı çıkmıştır. Kadınlarla görüşme yapılabilmesi için eşleri veya babalarından izin alınması gerekmiştir. Kadınların, kocalarından izinsiz görüşmekten ve söylemek istediklerini anlatmaktan çekindikleri tespit edilmiştir. Katılımcı 8’deki kadınla yapılan görüşmede sık sık babası tarafından sözleri kesilerek kadının sözleri düzeltilmeye ve yönlendirilmeye çalışılmıştır. Görüşmede kadınların tam anlamıyla söylemek istediklerini eşlerinin ve babalarının baskısından dolayı dile getiremedikleri gözlemlenmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde aileler, çocukların erkek veya kız farketmeksizin sözlerine pek karışmamış ve istedikleri gibi konuşmalarına müsaade edilmiştir. Tarım işçilerinin yaşadıkları çadırların fotoğraflarının çekilmesi istenmesi genellikle hoş karşılanmayıp aile büyüklerince izin verilmemiştir. Sadece 3 aile yaşam alanlarının fotoğraflarının çekimine izin vermiştir. Aile üyeleri, öncelikle çavuş denilen yetkili kişi tarafından izin alınması gerektiği söylemiş. Üç ailenin ortak çavuşundan izin alınarak yaşam alanlarının fotoğraf çekimi gerçekleştirilebilmiştir. Çocuklar hariç işçi ailelerin tüm yetişkin bireyleri yüzleri kameraya dönük fotoğraflarının çekilmesi talebini reddetmiştir. Sadece küçük çocukların ve boş çadırların ve tuvalet ve duş alanlarının iç-dış kısmının fotoğraflarının çekilmesine müsaade edilmiştir. Kendilerinin sık sık aşiret üyesi olduklarımdile getiren aileler, aşiretlerinde fotoğraflarının çekilmesinin hoş karşılanmayacağını ve fotoğraflarının akrabaları tarafından görüleceği endişesiyle çoğunlukla çekingen ve olumsuz tutum sergilemişlerdir.

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yoksulluk ve Sağlık Sorunları

Tarım işçileri, ortalama 6-7 çocuklu ve kalabalık ailelerden oluşmaktadır. Aileler, ekonomik durumlarının kötü ve çok yoksul olduklarını dile getirdikleri halde çok çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Görüşmeye katılan katılımcıların yoksullukla ilgili genel kanıları yoksulluklarının çok çocuk yapmalarına bağlı nedenlerle değil, kaderleri oldukları tarzındadır bir düşünceye sahiptirler. Görüşmeye katılan tüm katılımcılar, yoksulluklarını belirtmektedir. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları genel sorunlar: sıcaklık çarpması, sert toprağın dizleri acıtması, soğuk, haşere ısırması, çadırı su basması, duş ihtiyacını karşılayamama, yetersiz beslenme gibi sorunlardır. Katılımcılar, en çok sabah çiğlerinden ve öğlen saatlerindeki sıcaktan yakındıklarını söylemişlerdir. Katılımcılar, öğlen güneşinin sıcak çarpmasına sebep olduklarını söylemektedirler. Hasat işlemindeki olumsuz durumlardan en çok etkilenen kesim 60 yaş üstü ve 15 yaş altı olan çocuk işçilerdir. Yaşanılan sağlık sorunları, işçilerin hastalanmasına ve çalışmamasına sebep olmaktadır. İşçiler, hastalansalar bile sağlık kuruluşlarının uzaklığından yakınmaktadır. Katılımcı 6 şunları söylemektedir:

“Sabahın yedisinde tarlada oluyorsun zaten ağaçları sallayacaksın toplamak için önceden. Sabah çiğlerinden her yerin sıırsıklam oluyor. Bir de hasta oluyorsun üşütüyorsun, illa bir file veriyorsun işçilerden. Zaten köye de uzaktayız. Sağlık kocağı da yok, başımıza bir şey gelse burada nereye gideceğimizi bilmiyoruz.”

Katılımcılar sağlık ocağına gidecek araç bulamadıklarını ve işverenlerinin kendileriyle ilgilenmediklerini söylemektedirler. Hastalığa yakalandıklarında, sağlık ocağına gitmek yerine yanlarında getirdikleri ilaçlarla idare etmek zorunda kaldıklarını söylemektedirler. Herhangi bir sosyal güvenceleri olmadığı için devletin yoksul vatandaşları için sunduğu sağlık hizmeti olan yeşil karttan yararlandıklarını söylemektedirler. Devletin, yoksul vatandaşlarına sağladığı sağlık hizmeti olan yeşil kart uygulamasından yararlanmak için hane halkında kişi başına düşen gelir, asgari ücretin üçte birinden az olması gerekmektedir. İşçi ailelerin hem çok çocuklu olmaları ve sigortasız işlerde düşük gelirlerle hayatlarını sürdürdükleri için yeşil kart hizmetinden yararlanabilmektedirler. Yeşil kart hizmeti, 1992 yılında dönemin Sağlık Bakanı Yıldırım Aktuna'nın tanıtımıyla başlatılan bir sağlık uygulamasıdır. Genel Sağlık Sigortasındaki düzenlemeler ile yeşil kart uygulaması 01.01.2012 tarihinde yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınarak son bulmuştur ve süresiz çalışan işçilerde sigortalanma hakkı kazanmıştır (Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı, 2012: 7).

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Konakladığı Çadırlar ve Yaşam Alanları

Yapılan saha incelemesinde çadırların ve tuvaletlerin iç- dış kısmı gözlemlenmiştir. Mahremiyet açısından çadırda yaşam oldukça uygunsuzdur. Bir çadırda ortalama 6-7 kişi yaşamaktadır. Çadırların genişliği ailedeki kişi sayısına göre değişiklik göstermektedir. Çadırları soğuktan koruyacak hiçbir koruyucu malzeme yoktur. Güneş ışığına direk maruz kalan çadırlar öğlen saatlerinde güneş ışığının dik açıyla vurmasıyla çadır muşambaları ısınır. Isınan muşamba sıcaklığı çadırın iç kısmına dağıtarak çadırın içini boğucu bir sıcaklık kaplamaktadır. Bu yüzden ev işleriyle uğraşan tarlada çalışmayan kadınlar, çadırları sabah aile üyeleri fındık hasat etmeye gittikten sonra açarak geceye kadar açık tutup çadırların içinin biraz daha serin tutmaya ve ısınması azaltmaya çalışmaktadırlar. Üçgen yapıdaki çadırlar daha dar ve basık olduğundan daha sıcak olmaktadır. Çadırlar kurulurken ilk olarak toprak zeminin altına çift kat branda serilmekte onun üstüne de halılar serilmektedir. Halıların üzerine de minderler konulmaktadır. Çadırın iç kısmının büyük bir bölümlerini dürülmüş yorganlar-yataklar ve yemek kap kacakları kaplamaktadır. Mahalle dışındaki tarlalara kurulmuş olan çadırlar, elektrik hatlarından uzak olması sebebiyle elektriğe ulaşım sağlayamamaktadır. Çadırlar için kullanılabilir bir jeneratör tespit edilmemiştir. Elektrik temini ise tarım işçilerinin çalıştıkları işverenlerinin elektrik hatlarından temin edilmektedir. Her çadırda elektriğe rastlanmamıştır. Çadırlardaki gıda ürünlerinin sıcaktan dolayı bozulmaması için kullanılabilir buzdolabı, dondurucuya rastlanmamıştır. Teknolojik alet sayılabilecek tek alet olarak yemeklerin pişirildiği elektrikli ısıtıcı ve radyo görülmektedir. Çadırlarda televizyona rastlanmamıştır. Çadırlarda sıvrisineklerden korunmak için sinekkapan yapışkan ilaçlar kullanılmaktadır. Tuvaletler çadırların içinde değil çadırlara bir metre mesafede genellikle bez parçaları çuvallar ve branda parçalarının birbirlerine özensiz bir şekilde dikilmesiyle oluşturulmuştur. Tuvaletler hijyen şartlarından tamamen yoksundur. Yapılan saha araştırmasında tarım işçilerinin kullanabileceği herhangi bir mobil tuvalete ve barınabilecekleri bir konteynere rastlanmamıştır. Kadın ve erkek tuvaletleri ayrı değildir. Tuvaletler cinsiyet fark etmeksizin ortak kullanılmaktadır. Her aileye özel tuvaletler kurulmamaktadır. Tuvaletler kazılmış çukurlardan oluşmakta ve koku yapmaması için tahtalar ve metal parçalarla üstü kapatılmaktadır. Hasat bittiğinde tarım işçileri evlerine veya başka bir tarım ürünü hasadığı için farklı illere giderlerken kurdukları tuvaletleri sökmekte ve genellikle olduğu gibi bırakmaktadırlar. Tuvaletler belli bir süre sonra koku yapmakta ve tuvaletlerin yakınındaki evlerde yaşayan mahalle sakinleri bu kokudan etkilenmektedirler. Tuvaletlerin kurulduğu yerler mahallelerdeki evlerin yakınıdaysa veya evlerin tam karşındaysa mahalle sakinleri ile işçiler arasında kavgalara sebep olabilmektedir. Bu tuvaletler, işverenler tarafından sökülüp üstü toprakla kapatılmaktadır. Bazen de kokudan rahatsız olan mahalle halkı, tuvaletleri kendilerinin söktüğünü belirtmektedirler. Duş alınan alanlarda bez ve çuval parçalarından yapılmakta çadırların dışında ve tuvaletlerin yanında yer almaktadır. Kullanılmış kirli sular, herhangi bir kanalizasyon sistemi olmadığından direk toprağa karışmaktadır.

Fotoğraf 2. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Kaldıkları Bir Çadır Örneği ve Çuvalların Dikilmesiyle Oluşturulmuş Tuvalet

Fotoğraf 3. Konaklama Alanının İçi

Tarım işçilerinin işverenleri ile yapılan görüşmelerde, işçilerin konaklama, ulaşım ve günlük yevmiye ücretlerine dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Buna göre 2 işverenle görüşme gerçekleştirilmiştir (Tablo 5). Her iki görüşmeci de işçilerinin çadırda kaldığını ve günlük 250 TL yevmiye verdiklerini dile getirmektedir. Ayrıca işçilerin gıda masraflarını karşılamadıklarını, gıda ihtiyaçlarının işçilerin kendileri tarafından karşılandığını beyan etmektedirler. İşverenlerden bir tanesi mahsulünün fazla olmasından dolayı, diğeri de ailesi ile mahsul edemediğinden dolayı tarım işçisi çalıştırdıklarını ifade etmektedir. İşçilerin ulaşım sorunlarının ise traktör ve işçilere ait özel araçlarla sağlandığını da belirtmektedirler.

Tablo 5. İşverenlerle Yapılan Görüşme Tablosu

Kodlar	K1	K2
Tarım işçilerinizi nerede Konaklatıyorsunuz?	Çadırda	
		x
	Evimde	x
	Konteynerde	
Tarım işçileriniz Kaç lira günlük yevmiye alıyor?	İşçiler için yaptığım meskende	
	200	
	250	x
Tarım işçilerinin gıda Masraflarını karşılıyor Musunuz?	300	x
	Karşılıyorum	
Tarım işçilerinin gıda Masraflarını karşılıyor Musunuz?	Karşılıyorum	
	Karşılıyorum	x
	Karşılıyorum	x
Neden tarım işçisi çalıştırıyorsunuz?	Mahsulüm fazla olduğu için	x
	Ucuz maliyetli olduğu için	
	Ailemle hasat edemediğim için	x
Tarım işçileri Tarlaya ulaşımını nasıl sağlıyor?	Yürüyerek	
	Traktörle	x
	Kendi araçlarıyla	x

Fotoğraf 4. Yemek Pişirilmesi ve Kazanda Su Kaynatılması İşlemi

Fotoğraf 5. Gıda Ürünlerinin Saklandığı Alan

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Fındık Hasadında Zararlı Böcek ve Sürüngenlerden Korunma Yöntemleri

Fındık hasadındaki haşereler tarlalarda gözükken sivrisinek, karasinek ve kenelerdir. Haşereler, tarım işçilerinin şikâyet ettiği en önemli sorunlardan biridir. Bu sorunu çözmek için vücuda sıkılabilen sinek kovucu sprey ya da sineğin iğnesini geçiremeyeceği daha kalın elbiseler tercih edilmektedir. Dallara asılan sinekkapan yapışkanlar kullanılmaktadır. Fındıkta kene de yaygın bir sorundur. İşçiler, keneyi zehirli ve öldüren bir canlı olarak görmemektedir. Çarşamba ovasında görülen keneye bölge halkı “sakırğa” demektedir. Bölge halkı ve mevsimlik tarım işçileri “sakırğa” adıyla bilinen kene türünün ölümcül olmadığını düşünmektedirler. Tarım işçileri kenenin yapıştığı yerde tatlı bir kaşınma sonrası ele gelmesiyle fark edilebildiğini belirtmektedir. Tarım işçilerinin anlattıklarına göre kene, yapıştığı yerde kızarıklık yapmaktadır. Yapışması ve kan emmesi esnasında sivrisineklerdeki gibi ağrı ve yanma yapmadığını söyleyen tarım işçileri, vücuda yapışmadan fark edilmesinin çok zor olduğunu belirtmektedir. Sakırğa ismini kullanılmasında ki bir sebepte onu öldüren cins olan keneden ayırmak istemeleridir. Hasat sırasında yapışan keneler, genellikle mevsimlik tarım işçileri tarafından hastaneye gidilecek kadar büyük bir sorun olarak görülmemektedir. İşçiler, yapışan keneyi elle veya cımbızla aldıklarını ve hasta etmediği sürece hastaneye gitmediklerini söylemektedirler. İşçiler, yıllardır fındık hasat ettiklerini ve kene sebebiyle hastalanma ve ölümlerle karşılaşmadıklarını söylemektedirler.

Son zamanlarda fındık tarlalarında gözükken kene oranı büyük miktarda azalmıştır. İşverenlerin söylediklerine göre bunun en önemli sebepleri ise tarım ilaçlarıdır. Fındığı sokan böcekler, küf önlemek için ve fındık ocaklarında biriken otları yakmak için kullanılan zirai ilaçlar; keneleri de öldürmekte ve sayılarını da düşürmektedir. Katılım gerçekleştiren İşçiler, kene yapışması durumunda herhangi bir sağlık kuruluşuna gitmediklerini belirtmektedirler. İşçiler, keneden hastalanmış ve ölmüş kişiler duymadıklarını ve böyle bir vaka ile karşılaşmadıklarını söylemektedirler. Kenenin neden yaygın olduğu düşüncesi ise işçiler ve bölge halkının söylediğine göre kenenin bir tarlada çok gözükmesinin bir sebebi fındık tarlalarına otlatmak için atılan inek, koyun, keçi gibi hayvanların olmasından kaynaklandığı düşüncesi yaygındır. Yılan sokması, pek yaşanmasada nadir vakalar olarak karşılaşılabilmektedir. Katılımcıların belirttiği üzere fındık hasadı sırasında karşılaşılan yılanlar, işçiler tarafından sopalarla öldürülüp tarlaların kenarlarındaki çalılıklara atılmaktadır. Katılım sağlayan grubundaki 20 işçinin çavuşu olan M. A., grubundan bir işçi kadının tarlada hasat işlemi esnasında zehirli yılan sokması sonrası hastaneye kaldırıldığını belirtmiştir. Tarım işçileri, en fazla yilandan korktuklarını belirtmektedir.

Fotoğraf 6. Fındık Tarlasında Görülen Bir Kene Örneği

Fotoğraf 7. Fındık Tarlasındaki Sabah Çiyi

Mevsimlik Tarım İşçilerinin Tarladaki Bir Günü

Geleneksel fındık hasat yöntemi (elle toplayarak biriktirme), uzun bir süre boyunca modern hasat için kullanılan tarım aletleri çıkana kadar tek hasat yöntemi olarak kalmıştır. Tarımda alet teknolojisinin gelişip çeşitlenmesiyle hasat için farklı ve insan gücünü azaltan hasadı daha kolaylaştıran aletler ortaya çıkmıştır. Geleneksel fındık hasat yöntemi, eğimin yüksek olduğu fındık arazilerinde hala tek alternatifi olmayan hasat yöntemidir. Çarşamba Ovası'nda olduğu gibi düz fındıkarazilerinin avantajıyla file ve fındık toplama makinesi gibi farklı yöntemler ortaya çıkmıştır. Geleneksel fındık hasat yöntemi, Çarşamba ovasında hala en yaygın fındık hasat yöntemidir. Geleneksel hasat yönteminde hasat işçiliği ön plana çıkmaktadır. Fındığın yağmura bırakılmadan hızlı bir şekilde toplanması hedeflenir. Bu hasat yönteminde yerli işçilerden daha çok Güneydoğu'dan gelen mevsimlik tarım işçileri çalışır. Bunun sebebi yerli işçilerin daha yüksek yevmiyeye çalışmaları yeme içme ihtiyaçlarının işverenler tarafından karşılanması zorunluluğu, yerli işçi çalıştırılmasının daha maliyetli ve zahmetli olmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden işverenler, Güneydoğu Anadolu'dan gelen tarım işçilerinin daha az maliyetli olması sebebiyle daha fazla tercih etmektedir. Tarım işçilerinin tarladaki çalışma koşulları saha incelemesi yapılarak gözlemlenmiştir. Bu yöntemde sabah 07.00'da tarlaya girilerek hasada başlanır. Bir tarım işçisi günde 9 saat çalışmaktadır. Saat 12.00'de bir saat öğlen paydosu verilmektedir. Paydos sırasında tarım işçileri önceden hazırlanmış yemeklerini yer ve tuvalet ihtiyaçlarını giderirler. Genellikle tuvalet ihtiyacı açık alanda tarlalardaki çalılıklara giderilir. Tarım işçileri için tarlaya tuvaletler kurulmamaktadır. Tarım işçilerinin başında gözetleyici olarak çavuş dursa da işverenler hasat sırasında fındık tarlalarından ayrılmamaktadır. Bunun sebebi işverenlerin işçilere güvenmemelerinden kaynaklanmaktadır (Fındığın çalınma korkusu- işçilerin iş aksatmalarından duyulan endişe). Yağmurlu günlerde tarlaya gidilmemektedir. Geleneksel yöntemde tarlada hasat başlamadan önce fındığın olgunlaşıp kızarması beklenir. Fındığın hasat edilmeye başlandığı ay, üreticilere ve fındığın cinsine göre değişiklik gösterse de genellikle fındık üreticilerinin fındık hasadına başladığı ay Ağustos'tur. Tüccar İ. Ö.'nün dediğine göre Çarşamba'da fındık hasadı Ağustos'un 15'inden sonra başlamaktadır. Hasattaki ilk işlem; dal silkeleme işlemidir. Fındık dallarına sopalarla vurarak ve fındık ağacı sallanarak fındık çotanağının yere düşmesi sağlanmaktadır. Bu daldan fındık döküm işlemini erkek tarım işçileri gerçekleştirmektedir. Bu yöntemde, hasada başlamadan önce işverenler tarafından tarlanın otlardan arındırılması ve fındık ocaklarında çıkan "fişkın" adı verilen ocak içi fındık sürgünlerinin temizlenmesi gerekir. Otların temizlenmesi işleminin gerçekleştirilmesi, yerden toplanan fındığın daha kolay hasat edilmesini sağlar. Bu yöntemde çalışan tarım işçileri, üstlerine genellikle eski elbiseler giymekte ve güneşten korunmak için şapka ve çember takmaktadırlar. Fındık çöplerinin vücudu yakmaması, fındık tarlalarında görülen böcekler ve sinek ısırıklarından korunmak için uzun kollu ve kalın elbiseler tercih edilmektedir. Yere dökülen fındık, yerde eğik bir şekilde tek tek elle toplanır. Her kişinin fındık sepeti vardır ve topladıklarını bu sepetten büyük çuvallara boşaltarak fındık biriktirilir. Yağ tenekeleri ve plastik boya kovaları da fındıkları biriktirmek için kullanılır. Tarlalar eve yakınsa fındık çuvalları, el arabalarıyla yada sırtta taşıyarak; uzaksa traktör römorkunda veya araba bagajında taşınır. İşverenler, daha fazla ücret karşılığında fındık çuvallarını tarım işçilerine taşıtabilmektedir. Fındık yere eğik bir şekilde dizlerin üstünde saatlerce toprağa çökük bir halde toplanıldığı için genellikle yaşlı tarım işçileri, dizlerini sert toprak acıtmaması ve zarar vermemesi için minder ve tabure kullanmaktadır. 5-6 fındık dalından oluşan kümeye ocak denilmektedir. Bu yöntemde en zahmetli kısımlardan biri de fındık ocağının toplanmasıdır. Ocak içi toplanması, fındık dallarının dip kısmına kaçan fındık çotanaklarının tek tek elle toplanmasıdır. Fındık dallarındibine kaçmış fındık çotanaklarının toplanması daha zordur. Ocak içi fındık sürgünleri, temizlenmemişse sürgün dallarının göze, yüze çarpması gibi olumsuz durumlara sebep olmakta dalın göze çarpması durumunda göz kaybına sebep olabilecek kadar göze ciddi zarar verebilmektedir. Günlük hasat işlemi saat 18.00'da sonlanır. Tarladan toplanılan mahsulle birlikte çıkılarak günlük hasat gerçekleştirilir. Tarım İşçileri, yürüyerek veya traktör, minibüs gibi çeşitli taşıtlarla çadırlarına ulaşırlar. Bu hasat yönteminde, tarım işçileri çalışmaktadır.

Fotoğraf 8. Fındık Toplayan Tarım İşçileri

Mevsimlik tarım işçileri bu işi ekonomik nedenlerden ve işsizlikten ötürü yapmaktadır (Tablo 6). İşsizlikle boğuşan ve para biriktiremediklerini belirten tarım işçileri, bu işi karın tokluğuna yaptığını belirtmektedir. Kendi şehirlerinde iş olduğunu söyleyen tarım işçileri ise pamuk işinin olduğunu söylemektedir. Tarım işçileri pamuğun işçilik ücretinin günlük 100-150 lira arasında olduğunu söylemektedirler. Tarım işçileri, fındık hasadının pamuk hasadından daha karlı olduğunu belirtmektedirler. Tarım işçileri, giderlerin çok olması vd.(ulaşım, gıda masrafları, yevmiye kesintisi vs.) sebeplerden ötürü para biriktiremeden sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kazanabildiklerini söylemektedirler. Tarım işçileri, ulaşımını ortak araç kiralayarak gerçekleştirdiklerini belirtmektedir.

Tablo 6. Mevsimlik Tarım İşçilerinin Ulaşım, Para Biriktirme Durumu vd.

Kodlar		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8
		İşim olmadığı için	X	X	X				X
Bu işi neden yapıyorsunuz?	Aileme destek olmak için				X				
	Ekonomik nedenlerden ötürü					X			
Bu işten para biriktirebiliyor musunuz?	Evet	X	X		X	X	X	X	
	Hayır			X					X
Ulaşımınızı ortak araçlarla sağladınız mı?	Evet	X	X	X	X	X	X	X	X
	Hayır								
Kendi şehrinizde iş durumu nasıl?	İş var	X		X	X	X		X	X
	İş yok		X				X		

Sonuç ve Öneriler

Çarşamba ilçesinin ova olması avantajıyla fındık arazileri düz yapıdadır. Düz arazilerin avantajı sayesinde makine kullanımı ve file denilen hasat yöntemlerini uygulamak mümkün olmaktadır. File ve makine kullanarak fındık hasadında zaman ve verim olarak tasarruf edilmektedir. Tarım aletleri çeşitlendikçe ve farklı hasat yöntemlerine geçildikçe tarım işçilerine olan talep her geçen yıl azalmaktadır. Azalan talep yüzünden Çarşamba'daki fındık tarım işçiliği sektörü daralmaktadır. Tarım işçilerinin günlerce çalışarak bitirdiği hasadı, tarım makineleri bir iki gün içinde bitirebilmektedir. Rağbet gösterilen file yönteminde ise tarım işçilerine ihtiyaç duyulmamaktadır. İki-üç kişi tonlarca fındığı toplayıp hasadı bitirebilmektedir. Böylelikle ileriki 5 yıl içerisinde Çarşamba Ovası'ndaki mevsimlik tarım işçiliğinde ciddi oranlarda düşüş beklenmektedir. Bu durumda Çarşamba ovasında tarım işçiliğine olan talebin azalması sonrası bu bölgedeki mevsimlik tarım işçiliği pazarının, fiziki yapısı gereği tarımda makineleşmeye müsait olmayan Doğu Karadeniz Bölümü'ne ve farklı tarım sektörlerine sahip illere yönelmesi öngörülmektedir.

İklimin etkisiyle yıldan yıla değişen fındık rekolte, aile işletmelerinin mevsimlik işçiye olan talebini etkileyen bir faktördür. Fındık hasadında yerli işçi kullanımı, mevsimlik tarım işçiliğini azaltan bir unsurdur. Çarşamba'da fındık hasadında aile işçiliği ve akrabalar arasında sık görülen imece usulü hasat nedeniyle mevsimlik işçiliğe duyulan talep azalmaktadır.

Mevsimlik işçilikte çok yaygın görülen çocuk işçiliği önemli bir sorundur. Her ne kadar ilçe kaymakamlıkları, ilçe jandarma komutanlıkları çocuk işçiliğini önlemek için hamleler yapsada çocuk işçiliğini azaltmak için yeterli olamamaktadırlar.

Mevsimlik tarım işçilerinin üniversite çağındaki genç bireylerinin, 12 yıllık zorunlu eğitimlerini ortaokulda ve lisede terk ederek yarım bıraktıkları görülmektedir. Bunda etkili olan faktör yoksulluk kaynaklıdır. Tarım işçisi ailelerin çok çocuklu yapısı geçinmeleri zorlaştırmaktadır. İşçi ailelerin çocukları, ailelerine ekonomik destek sağlamak için erken yaşta iş hayatına başlamaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, kendi illerinde düzenli çalıştıkları sigortalı bir işleri olmadığı için her yıl mevsimlik tarım işçiliği için Samsun vb. illere ekmekparası kazanmak için mevsimsel göçler gerçekleştirmektedir. Mevsimlik işçiliğe talep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan yoksulluk sorunları nedeniyle her yıl artış göstermekte ve daha önce bu sektörde çalışmamış ailelerde mevsimlik tarım işçiliği yapmak zorunda kalmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri, sık sık işverenleri tarafından baskı ve mobinge maruz kaldığını belirtmektedir. Çalışmaya gelen tarım işçileri, bu durumdan rahatsızlık duyduklarını belirtmektedir. İşverenler, zaman zaman mahsulün az olmasını gerekçe göstererek tarım işçilerinin parasını ödemekte diretmekte veya yevmiyelerde kesintiye gitmektedir. Tarım işçileri, bu yaşanan durumlarda ise yöneticileri olan Dayıbaşları ile ve işverenleri arasında kalmakta paralarını ya alamamakta ya da eksik almaktadır. Aldıkları yevmiye ücretlerinin bir kısmını gıda, ilaç masraflarına harcayarak dayıbaşları hesaplarından düşmektedir.

Mevsimlik tarım işçileri, ucuz işgücü sarmalına sıkışmış, emekleri karın tokluğuna yaşanacak az bir ücret karşılığı satın alınmış, yıllarının yarısını hasat dönemlerinde derme çatma barınaklarda geçiren, sosyal ihtiyaç ve haklardan uzak bir yaşam süren bir işçi sınıfıdır. Devlet, mevsimlik tarım işçilerinin haklarını anayasal güvence altına almadığı sürece işverenler tarafından ucuz iş gücü olarak sömürülmeye devam edecektir. 1980'li yıllarda kalıcı bir iş koluna dönüşmeye başlayan mevsimlik tarım işçiliği; 1990'lı yıllarda ise milyonlarca kişinin tek geçim kaynağına dönüştüğü bir iş koludur. Mevsimlik tarım işçiliğinin sorunlarının yakın bir zamanda çözüme kavuşturulamayacağı; 40 yılı aşkın bir süredir milyonlarca kişinin çalıştığı bu iş kolunda hala mevsimlik işçileri ilgilendiren özel kanunların var olmayışı, mevsimlik işçilerin hak ve taleplerinin, yerel belediyelerce yerine getirilmesi istenen uygulanabilirliği az genelge ve talimatlarla sınırlı kalmasından belli olmaktadır.

- İşçilerin hayat şartlarını iyileştirmek için mevsimlik tarım işçiliği için özel kanunlar çıkarılmalı ve işverenler tarafından karşılanması gereken haklarına kavuşmalılardır.
- Mevsimlik işçilikteki çocuk işçiliği için de özel kanunlar çıkarılmalı caydırıcı cezalar uygulanmalı yâda işçi anne babaların çocuk işçiliği konusunda daha duyarlı hale gelmesi için özel ekipler oluşturularak gerekli eğitimler verilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin sosyal hakları anayasal güvence altına alınmalı, aldıkları yevmiyeli ücretler insanı hayat şartları seviyesine çıkarılmalıdır.
- Mevsimlik tarım işçilerinin, işverenleri tarafından karşılanması gereken haklarını talep edebilmeleri için 4857 sayılı İş Kanunu'nun istisnalar başlıklı 4. Maddesine göre 50+1 ve üzeri sayıda işçi çalıştırılması gerekmektedir. İşçilerin haklarını sınırlandıran bu ve benzeri maddeler ortadan kaldırılmalı veya mevsimlik tarım işçilerini en az mağduriyete uğratacak şekilde revize edilmelidir.
- Mevsimlik tarım işçilerinin büyük bir bölümü yasal olmayan kaçak işçi statüsünde çalışmaktadır. Tarım işçileri, herhangi bir çalışma belgesine sahip değildirler. Bu yüzden yasal yollarla elde edeceği haklarını talep edememektedir. İşçilere çalıştıkları bölgelerdeki İş-Kur tarafından çalışma izni vermeli ve aracılara olan talep azaltılmalıdır.
- Tarım işçileri, kötü barınma koşullarındaki çadırlarda yaşamaktadır. Tuvalet ve duş ihtiyaçlarını su ve araç gereç eksikliğinden sağlıksız ve hijyenik olmayan koşullarda gidermektedirler. Yerel belediyelerce bölgedeki tarım işçilerine konteyner ve mobil tuvalet hizmeti sunulmalıdır. İşçilerin barındıkları bölgeye su tankerleri vasıtasıyla temiz içme suyu temin edilmelidir.

Kaynakça

- Ağyar, E. Atış, M. (2022) .Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çocukların Maruz Kaldığı Riskler ve Halk İhlalleri. Türk Kamu Yönetim Dergisi, 3 (2) , 189-190
- Akalın, M. (2018). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri." Sosyal Güvence Dergisi, 13, 3-5
- Akgeyik, M. (2022). Mevsimlik Tarım İşçiliği Ve Çocuk İşçiliği üzerine bir araştırma: Hilvan Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü.
- Aslan, K. (2020). Kayısı tarımında mevsimlik tarım işçiliği ve insana yakışır iş olanakları açısından durum analizi: Malatya ili araştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Baş, B. (2019). Türkiye'de Tarımsal Dönüşüm ve Mevsimlik Tarım İşçiliği: Adana Örneği, Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Benek, S., Baydemir, R., Bozdoğan, S. (2020). Covid 19 Pandemi Sürecinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği ve Çalışma Koşulları Üzerine Bir İnceleme. Türk Coğrafya Dergisi, 76, 82.

- Beyazova, A. (2020). “Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar için Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi: Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çocukları ve Eğitim”. İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, 15.
- Beydili Gürbüz, E. & Yılmaz, Ç. (2021). “Mevsimlik Tarım İşçiliğinde Çalışma Sürecinin İşçi, Aracı ve İşverenler Açısından Değerlendirmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Toplum ve Sosyal Hizmet, 32 (3), 959.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Ve Demirel, F. (2012), Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Fereli, S., Aktaç, Ş., Güneş, F, E. (2016). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları, Beslenme Durumları ve Görülen Sorunlar, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1 (3), 38.
- Kasımoğlu, E. (2006) Tarımda Çalışan Kadınların Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıç, M. (2006). 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu. Tarım Ekonomisi Dergisi, 12 (2), 40-41.
- Miga. (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. İstanbul: Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği, 7.
- Önen, S. (2012). “Mevsimlik Tarım İşçiliği ve Çingeneler”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4 (2), 285-286.
- Sevinç, M, R. (2015). Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleneği, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü
- Uyan Semerci, P., Erdoğan, E., Ve Kavak, S. (2014). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Raporu. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 12.
- Yıldırım İşler, A, S. (2022). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Karşılaştığı Sorunların Sosyal Hizmet Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi: Sosyal Hizmetler Enstitüsü.
- Yıldırım İşler, A. S., Yılmaz, Ç. (2020) “ Fındık Tarımı Özelinde Tarım İş Aracılığının Sosyolojik Analizi ” , Emek ve Araştırma Dergisi , 11 (18) , 120-121.
- Yılmaz, C. (2017). Samsun’da Mevsimlik Tarım İşçiliği, Bütünşehir Kent Kültürü Dergisi, (13), 3-6. 4857 Sayılı İş Kanunu / (71), 2, 2003

İnternet Kaynakları

- Mesleki Sağlık ve Güvenlik Kurulu (MSG). (2010). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yasal Durumu. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 38, <https://www.ttb.org.tr/MSG/> (Erişim Tarihi: 27. 03. 2023)
- Mevzuat Bilgi Sistemi (2022). Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5457&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 18. 04. 2023)
- TÜİK (2022). İşgücü İstatistikleri <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202022%20y%C4%B1%C4%B1nda%20bir%20%C3%B6nceki,%53%2C1%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>. (Erişim Tarihi: 11.04. 2023)
- TÜİK. (2022). Samsun’un Bitkisel Üretim İstatistikleri (meyve, içecek ve baharat bitkileri). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 15. 05. 2023)
- TÜİK.(2022). Tarımsal İşletme İşgücü Ücret Yapısı. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarimsal-Isletme-Isgucu-Ucret-Yapisi-2022-49687> (Erişim Tarihi: 21. 03. 2023)